

Торайғыров университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайғыров университета

**ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

Педагогикалық сериясы
1997 жылдан бастап шығады

**ВЕСТНИК
ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТА**

Педагогическая серия
Издается с 1997 года

ISSN 2710-2661

№ 4 (2020)

Павлодар

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайгыров университета

Педагогическая серия
выходит 4 раза в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

о постановке на переучет периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания

№ KZ03VPYU00029269

выдано

Министерством информации и коммуникаций
Республики Казахстан

Тематическая направленность

публикация материалов в области педагогики,
психологии и методики преподавания

Подписной индекс – 76137

Бас редакторы – главный редактор

Бегентаев М. М.

д.э.н., профессор

Заместитель главного редактора

Ответственный секретарь

Пфейфер Н. Э., *д.п.н., профессор*

Нургалиева М. Е., *PhD доктор*

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Абибуллаева А.,

д.п.н., профессор

Бурдина Е. И.,

д.п.н., профессор

Жумагаева Е.,

д.п.н., профессор

Фоминых Н. Ю.,

д.п.н., профессор (Россия)

Снопкова Е. И.,

к.п.н., профессор (Белоруссия)

Мирза Н. В.,

д.п.н., профессор

Донцов А. С.,

доктор PhD

Шокубаева З. Ж.,

технический редактор

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели

Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов

При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник Торайгыров университета» обязательна

<https://doi.org/10.48081/GNAW9569>**А. Р. Ерментеева¹, Ш. О. Орынғалиева²**

¹Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан қ.

²Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университеті,
Қазақстан Республикасы, Семей қ.

**БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТЕРДЕГІ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ
ҚҰЗІРЕТТІЛІКТІҢ КРИТЕРИАЛДЫ КӨРСЕТКІШТЕРІ**

Берілген мақалада болашақ педагогтердің тұлғалық дамуының өзекті мәселелерінің бірі – психологиялық құзіреттіліктің ғылыми-әдістемелік негіздері баяндалған. Қазіргі кезде педагогтің кәсіби қызметінің жетістігі оның психологиялық құзіреттілігінің дамуымен анықталады. Психологиялық құзіреттілік болашақ педагогке жалпы психологиялық дайындықты ғана емес, сонымен қатар, кәсіби өзін-өзі танудың жоғары деңгейін, өзінің психикалық күйін басқара білуді қамтамасыз ететін білім, білік және дағдылар жүйесі ретінде қарастырылады.

Авторлар психологиялық құзіреттілікті қалыптастырудың негізгі көрсеткіштері ретінде өзін-өзі және психикалық жағдайды реттеу мәселелерін қарастырған. Шетелдік және отандық әдебиеттерге шолу жасай отырып, аталған мәселенің ғылыми мазмұны айқындалады. Психологиялық құзіреттілік құрылымы өзара байланысты және өзара тәуелді элементтер жүйесі: интериоризацияланған психологиялық білім, өзекті психологиялық дағдылар, конструктивті стратегиялардың жеке қасиеттері және өзін-өзі реттеу функциясын жүзеге асыратын субъективті бақылау және педагог қызметінің бірыңғай жеке стиліндегі компоненттерді біріктіру ретінде түсіндіріледі.

Болашақ педагогтердің психологиялық құзіреттілігінің көрсеткіші ретінде өзін-өзі реттеу және қарым-қатынасын анықтаудың эксперименттік зерттеулер нәтижелері келтірілген. Психодиагностикалық зерттеу әдістерінің көмегімен болашақ педагогтердің өзін-өзі реттеу, қарым-қатынастың мағыналық деңгейлері және мінез-құлық стильдері анықталады.

Кілтті сөздер: құзіреттілік; психологиялық құзіреттілік; тұлға; кәсіби даму, мінез-құлдық стилі, өзін-өзі реттеу.

Қазіргі таңда жоғары білім беру саясатының өзекті мәселелерінің бірі – болашақ мамандардың кәсіптік даярлық сапасын жақсарту, біліммен қамтамасыз етудің ғылыми-әдістемелік жүйесін жаңарту, қазіргі заман технологиясын жоғары деңгейде қолдана білу. Сондықтан, жоғары білім берудегі даярлық сапасын арттыру үшін қызмет субъектісінің кәсіп талаптарына сәйкес кәсіби мәнді қасиеттердің тұтастықта және жүйелі қалыптастыру қажеттігі туындайды.

Елбасы Қ. К. Тоқаев [1] Қазақстан халқына Жолдауында: «Білім берудегі туындаған мәселені ғылыми зерттеулердің деңгейін көтеру және оларды тәжірибеде қолдану тұрғысынан қарастырған жөн» – деп, білім беру саласы бойынша бірнеше міндеттерді атап көрсетуі, осыған орай, болашақ маманның құзіретті болуы – кәсіби дамудың көрсеткіші екендігін айқындайды.

Әлеуметтік-экономикалық жағдайларда «адам-адам» саласы мамандарының кәсіби тұрғыда даярлануы психологиялық факторлардың алға жылжуымен байланысты. Сол себептен құзіретті маман дайындау мәселелесін мақаламызда қарастыруды жөн көрдік.

Қоғамда бәсекеге қабілетті маман даярлау үдерісіндегі өзекті мәселелер мен міндеттерді шешу барысында болашақ мамандардың психологиялық құзіреттілігін арттырудың маңызы зор. Құзіреттілікке негізделген тәсілдің мәні жекедаралық, өзін-өзі анықтау, өзін-өзі реттеу және әлеуметтену болғандықтан, психологиялық құзіреттілік құрылымы психологиялық білімді, «Мен» тұжырымдамасын айқын сезінуді, өзін-өзі реттеу функциясын қамтиды деп санаймыз.

Педагогикалық тұрғылар шеңберінде құзіреттілікті анықтауда кәсіби, әлеуметтік-психологиялық, коммуникативтік, психологиялық-педагогикалық, арнайы және психологиялық құзіреттілік деп аталатын түрлері белгілі. Сонда тұрғылар шеңберінде құзіреттілік ұғымының мағынасы да ерекшеленеді. Осыған орай, психологиялық құзіреттілік мәселелерін теориялық талдау және эксперименттік зерттеу жүргізу қажеттігіне себепші болды. Осылайша біздің зерттеуіміздің өзектілігі бір жағынан, мамандардың психологиялық даярлығын жетілдірудің объективті қажеттілігімен, ал екінші жағынан – теориялық және әдістемелік деңгейде психологиялық құзіреттілік мәселесінің шешілуіндегі жеткіліксіз деңгеймен байланысты.

Зерттеу жұмысымызда психологиялық құзіреттіліктің теориялық зерттеулерін талдау негізінде, аталған ұғым бойынша түрлі көзқарастар

бар екені байқалады. Қүзіреттілік әлеуметтік психологиялық аймағы шеңберінде Н. В. Гришина, Ю. Н. Емельянов, Ю. М. Жуков, Г. А. Ковалев, А. А. Кидрон, В. Г. Лоос, Ю. Ф. Майсурадзе, Л. А. Петровская, және т.б. зерттеулерінде қарастырылған. Авторлар «психологиялық күзіреттілік» ұғымын басқарушылық өзара қарым-қатынас контекстінде талдайды. Психологиялық-педагогикалық тұрғы жағынан Ю. В. Варданян, Н. В. Кузьмина, М. И. Лукьянова, А. К. Маркова, Е. В. Попова және т.б. аталған мәселені оқыту және тәрбиелеу контекстіндегі педагогтің кәсіби күзіреттілік құрылымының негізі ретінде қарастырады. Ал, жалпыпсихологиялық зерттеулер аймағы негізінде Г. И. Метельский және Н. В. Кузьмина [2] кәсіби міндеттерді шешуге қатысты мазмұнға ие екенін атап көрсете отырып, психологиялық күзіреттілікті болашақ мұғалімге тек психологиялық дайындықты ғана емес, сонымен қатар, кәсіби өзін-өзі танудың жоғары деңгейін, олардың психикалық жағдайларын басқаруды қамтамасыз ететін білім, дағдылар жүйесі ретінде айқындайды. Әрі іс-әрекет бағыттарында психологиялық білім деңгейі мамандардың күзіреттілігіндегі айырмашылық пен байланыстылықты анықтап береді.

Л. П. Урванцева мен Н. В. Яковлева [3] еңбектерінде психологиялық күзіреттілік интегративті психикалық білім берудегі іс-әрекеттің мәселелік жағдайларын шешу табыстылығының деңгейі ретінде тұжырымдалады.

Л. А. Лазаренко [4] психологиялық күзіреттіліктің бөлімдерін психологиялық білім, белсенділік, өзін-өзі реттеу және кәсіби өзіндік сана арқылы көрсетеді.

Отандық психологиялық-педагогикалық зерттеулерде болашақ маманның күзіреттілік, кәсіби бейімделудегі ықпалдылық және кәсіби дағдылардың даму мәселелері М. Х. Балтабаев, Б. Т. Кенжебеков, К. С. Кудайбергенова, Ш. Қ. Құрманалина, Х. Т. Шерьязданова және т.б. көптеген ғалымдардың еңбектерінде қарастырылады. Б. Т. Кенжебеков [5] пікіріне сүйенсек, күзіреттілік жеке тұлғаның танымға, ойлауға және әрекетке қатысы, нәтижелерді талдау, ұтымды түзетулер енгізу іскерліктерінің белсенділігі арқылы анықталады.

Х. Т. Шерьязданованың зерттеулері психологиялық дайындауды өз алдына дербес процесс ретінде ұйымдастырылуына, мазмұнына және әдістемелеріне байланысты ашады. Автор болашақ педагогтер мен психологтерді бағыттауды психологиялық білімді тәжірибеде колдана алуға кәсіби дайындаудың басты шарты ретінде қарастырады [6].

Сонымен психологиялық күзіреттілік тұлға дамуының негізгі құрамдас бөліктерінің бірі екенін тұжырымдай келе, күрделі тұлғалық, интегралдық құрылым ретінде кәсіби қызмет саласында өзекті болатын психологиялық

ресурстарды өзектендіру және жетілдіру нәтижесінде жүзеге асырылады деген тұжырымды негізге алдық.

Жалпы ғылыми зерттеулерге сүйене отырып, психологиялық күзиреттілікті дамытуға ықпал ететін жағдайларды айқындадық. Олар, біріншіден, жеке тұлға құрылымындағы дәстүрлі кәсіби стереотиптердің төмен айқындылығын сезіне алу және педагогтердің психологиялық күзиреттілікті қалыптастыру бойынша кедергілерді еңсеруіне ықпал ететін негізгі фактор болып табылады. Екіншіден, әлеуметтену ерекшеліктері болып табылатын педагогтердің кәсіби қызметіне бағыттылықты қалыптастыратын фактор.

Әдіснамалық бағдар негізінде болашақ педагог-мамандардың өзіне деген қатынасын және мінез-құлықты реттеу ерекшеліктерін психологиялық күзиреттіліктің көрсеткіштері ретінде даму шарты аумағында айқындай отырып, эксперименттік зерттеу жұмыстарын жүргіздік. Эксперимент барысында В. И. Моросанованың «Мінез-құлықты реттеу стилі» (МРС-98) сауалнамасы, «Өзіне қатынасты зерттеу» (В. В. Столин, С. Р. Пантеев) әдістемелері жүргізілді.

Сонымен біздің анықтауымызға сәйкес, психологиялық күзиреттіліктің маңызды бір критериалды көрсеткіші – болашақ маманның өзін-өзі реттеуі.

Мінез-құлықты реттеу мәселесі жеке тұлғаның түрлі аспектілері аясында психологиялық күзиреттілікті диагностикалаудың құралы ретінде тиімді.

Әдістеме мақсаты тұлғаның мінез-құлықты реттеуде дамуының диагностикасы және оның жоспарлау; модельдеу көрсеткіштерін қамтитын көрсеткіштерді бағалау; сондай-ақ, реттеушілік-тұлғалық даму көрсеткіштері – икемділік пен дербестікті зерттеу болды. Осы орайда жеке профильдегі әртүрлі реттеуіштерді анықтауды, өзін-өзі реттеудің даму деңгейін; жаңа қызмет түрлерін игерудің табыстылығын қарастырдық.

Психикалық өзін-өзі реттеу тұлғаның әрекетті ұйымдастыру мен басқарудағы мақсатты белсенділігі деп түсіндіріледі. В. И. Моросанованың [7] анықтамасы бойынша, субъективті мақсаттарға жетуге және қол жеткізуге бағытталған адамның белсенділігінің алғы шарты, қолдау және бақылау құралы болып табылатын психикалық процестер, күйлер мен қасиеттердің көп деңгейлі, динамикалық жүйесі.

Өзін-өзі реттеу мәселесінің теориялық негізі О. А. Конопкиннің іс-әрекеттің саналы өзін-өзі реттеу тұжырымдамасы [8]; А. К. Осницкийдің реттеуші тәжірибе және орындалатын қызметке субъективті қатынас туралы идеясы [9]; П. К. Анохин және Х. А. Бернштейннің функционалды өзін-өзі реттеу жүйесінің тұжырымдамасы [10]; В. И. Моросанова, Е. А. Аронова бойынша өзін-өзі танудың реттеуші роль концепциясы [11]; психофизиологиялық және психологиялық механизмдерді біріктіретін

динамикалық жүйе ретінде өзін-өзі реттеу теорияларында (М. К. Акимова, О. Ю. Осадко, В. М. Русалов) қарастырылады. Зерттеудің әдіснамалық негізін психиканы зерттеудегі субъективті тәсіл (К. А. Абулханова-Славская, А. В. Брушлинский, В. В. Знаков, А. Ж. Журавлев және т.б.) мен А. А. Деркачтың тұлғаның әрекетін ұйымдастырудың оңтайлы жолына жетелеуге ұмтылудан көрінетін жүйелік тәсіл мазмұны түсіндіреді.

Өзін-өзі реттеу стилі тұлғаның өмірлік мақсаттарына жетуді жоспарлау, бағдарлау, маңызды ішкі және сыртқы жағдайларды есепке алу, саналы өзін-өзі ұйымдастыру үдерісінің қандай да бір қолайлы нәтижелердің субъективті жетістіктері үшін өзінің белсенділігін түзету және нәтижелерін бағалаудан көрінеді.

Біз зерттеу жұмысымызды Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университетінің «Білім» тобы студенттеріне, яғни болашақ педагогтерге жүргіздік. Зерттеудің диагностикалық мінездемесін айқындау мақсатында 1–4 курс студенттерінің арасында сауалнама жүргізілді.

МРС-98 сауалнамасы алты шкаланың құрамына кіретін 46 тұжырымнан тұрады, негізгі реттеуші процестер (жоспарлау, бағдарлау, жобалау, нәтижелерді бағалау) және реттеушілік-тұлғалық қасиеттер (икемділік, дербестік) әрбір шкаланың құрамына тоғыз тұжырымнан тұрады. Сауалнаманың құрылымы бірқатар тұжырымдар реттеушілік процестің сипаттамасына жатқызуға болуына, ал, шкалалар реттеу қасиеттеріне байланысты.

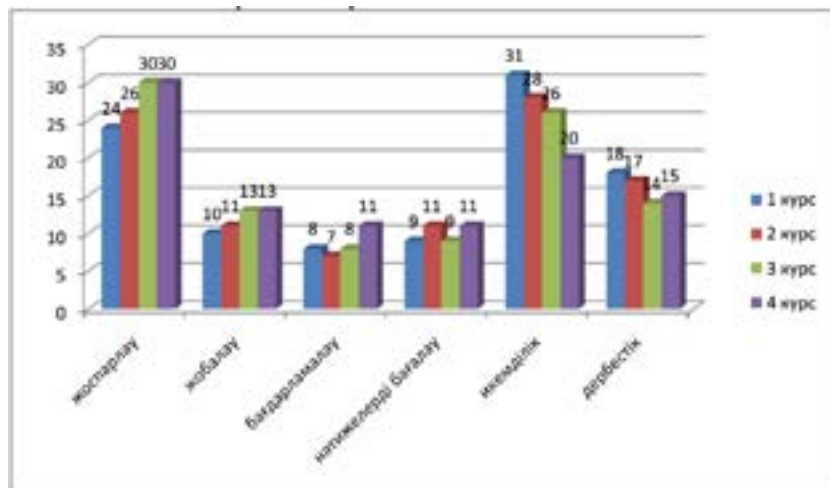
Тұлға құрылымын анықтауға арналған шкала мазмұны: «жоспарлау», «жобалау», «бағдарлау», «нәтижелерді бағалау», «икемділік», «дербестік». Зерттеу кезінде тұлғаның әлеуметтік-психологиялық құрылымын анықтайтын төрт деңгейлі жауап нұсқасы («дұрыс», «мүмкін, дұрыс», мүмкін дұрыс емес», «дұрыс емес») қолданылды.

Респондент жинаған ұпайлардың саны неғұрлым жоғары болған сайын, оның өзін-өзі реттеу дәрежесі соғұрлым жоғары болады. Жеке шкалалар бойынша жауаптарды қарау өмірлік мақсаттарына жетуді жоспарлаумен, бағдарлаумен, маңызды ішкі және сыртқы жағдайларды есепке алумен, саналы және өзін-өзі ұйымдастыру үдерісінің қандай да бір қолайлы нәтижелердің субъективті жетістіктері үшін өзінің белсенділігі көріністерінің неғұрлым тән аспектілері мен үрдістерін анықтауға мүмкіндік берді (кесте 1).

Кесте 1 – В. И. Моросанованың «Мінез-құлықты реттеу стилі» сауалнамасы бойынша көрсеткіштердің деңгейлік динамикасы (пайыздық нәтиже)

№	Курс	Дәреже көрсеткіші		
		Жоғары	Орташа	Төмен
1	I курс	15	35	50
2	II курс	16	43	41
3	III курс	21	39	40
4	IV курс	26	47	27

Кестеде көрсетілген нәтижелерден әр курс студенттерінің жауаптарында өзіндік айырмашылықтарды көруге болады. Төменгі курс I курс студенттерінде жоспарлау, икемділік, дербестік қалыпты деңгейді көрсетсе, жобалау, бағдарлау, нәтижелерді бағалау көрсеткіштері төмен деңгейде. Жалпы қорытынды бойынша «жоғары» – 15 %, орташа – 35 %, төмен – 50 % көрсеткіштерге ие болды. II курс студенттері бойынша жоспарлау, икемділік, дербестік қалыпты, нәтижелерді бағалау мен бағдарламалау шкаласы бойынша орташа, бағдарламалау төменгі көрсеткіштерге ие болды. Зерттеу нәтижесі «жоғары» – 16 %, орташа – 43 %, төмен – 41 % құрады. Сонымен қатар III курс студенттерінде жобалау, жоспарлау, нәтижелерді бағалау соншалықты жоғары деңгейді көрсетпегенмен, даму беталысы байқалды. Соңғы курс бойынша нәтижелерді салыстырсақ, оларда төменгі курстан жоғары көрсеткенімен, бағдарлау және нәтижелерді бағалау шкалалары бойынша өзіндік төмен салыстыруға ие болды. Егер бағдарлау шкаласы жоғары көрсеткіштерге ие болса, онда тұлға қалыптасқан іс-әрекетінің тәсілдерін ойластыру қажеттілігі туралы белгіленген мақсаттарға, егжей-тегжейлі және жан-жақты қол жеткізу үшін мінез-құлық әзірленетін бағдарламалар құрастырады. Алынған нәтижелер мақсаттарға сәйкес келмеген жағдайда субъект үшін қолайлы табысты алғанға дейін іс-қимыл бағдарламасын түзету жүргізіледі. Бағдарлау шкаласы бойынша төмен көрсеткіштер субъектінің өз іс-әрекетінің дәйектілігін ойлауға құлықсыздық пен икемсіздікті көрсетеді. Осылайша, әр курста белгіленген шкалалар бойынша төменгі деңгейді көрсеткен мінездемелер айқындалды.

Сурет 1 – В. И. Моросанованың «Мінез-құлықты реттеу стилі» сауалнамасы бойынша көрсеткіштердің динамикасы

Ғылыми әдебиеттерге талдау негізінде психологиялық күзiреттiлiктiң екiншi көрсеткiшi ретiнде өзiндiк қатынасты анықтадық. Зерттелушiлерге «Өзiне қатынасты зерттеу» әдiстемесi (В. В. Столин, С. Р. Пантiлеев) жүргiзiлдi. Болашақ педагогтердiң қарым-қатынастағы ашықтығы, өзiне сенiмдiлiгi, өзiн-өзi басқару, «Мен»-нiң дамуы, өзiн-өзi бағалау, өзiн-өзi қабылдау, өзiн-өзi бекiту, қаттығыстық және өзiн-өзi айыптауы әдiстемедегi 57 сұраққа «дұрыс», «дұрыс емес» нұсқалары арқылы жауап бере отырып, анықталды. Аталған тоғыз шкалалар жоғары және төмен көрсеткiштермен айқындалды.

Эксперимент барысында төмендегiдей нәтижелерге көз жеткiздiк.

Кесте 2 – «Өзiндiк қатынасты зерттеу» (В. В. Столин, С. Р. Пантiлеев) әдiстемесiнiң пайыздық нәтижесi:

№	Шкалалар	мәндiлiгi	Салыстырмалы пайыздық көрсеткiштерi			
			I курс	II курс	III курс	IV курс
1.	Ашықтық	Жоғары	6	6	6	8
		Төмен	5	7	7	9
2.	Сенiмдiлiк	Жоғары	6	9	8	11
		Төмен	5	5	4	5

3.	Ө з і н - ө з і басқару	Жоғары	7	8	8	12
		Төмен	5	6	5	3
4.	«Мен» дамуы	Жоғары	7	9	9	9
		Төмен	3	6	7	1
5.	Ө з і н - ө з і бағалау	Жоғары	7	13	11	14
		Төмен	7	7	8	6
6.	Ө з і н - ө з і қабылдау	Жоғары	8	8	9	10
		Төмен	7	6	6	1
7.	Ө з і н - ө з і бекіту	Жоғары	7	7	8	11
		Төмен	3	6	3	0
8.	Қақтығыстық	Жоғары	6	7	0	0
		Төмен	3	1	0	0
9.	Ө з і н - ө з і айыптауы	Жоғары	5	2	1	0
		Төмен	3	2	0	0

Кестеде көрсетілгендей, әр шкаланың көрсеткіштері жоғары, төмен мәнділіктермен сипатталады. «Ашықтық» шкаласындағы төменгі мәні «Мен»-ін терең сезінуі, жоғары сыншылдық пен ешнәрсе жасырмау қабілеттілігімен ерекшеленеді. Жоғары мән өзі туралы ақпаратты жария етпеу және оны қабылдай алу қабілеттілігінің төмендегі, тұйықтығымен сипатталады. Бұл шкалада әр курстың студенттерінде түрлі деңгей көрсетілді. Мәселен, I,2,3 курста жоғары 6 % құраса, 4 курста 8 %. Төмен мәні бойынша I курс 5 %, II курс 7 %, III курста 7 % және IV курс 9 % құрады. Курс жоғарылаған сайын әр білім алушыда ашықтық шкала жоғарылағаны белгілі болды.

«Сенімділік» шкаласы бойынша төмен мәндер өздеріне және олардың мүмкіндіктеріне қанағаттанбаушылыққа сәйкес келеді, құрметтеу қабілетіне күмән келтіреді. Шкаланың жоғары мәндері жоғары өзіндік мәнге сәйкес келеді, өзіне деген сенімділік, ішкі шиеленістің жоқтығын айтады. I курс 5 %, II курста 5 %, III курс 4 %, IV курста 5 % төмен, жоғары мәнділігі бойынша екі пайыз жоғары болғанымен, ілгерілеуде соншалықты айырмашылықтар байқалмады.

«Өзін-өзі басқарудың» жоғары ұпайын жинаған жоғары курс студенттеріне адамның өзінің «Мен»-ін ішкі өзегі ретінде айқын сезінетінін көрсетеді және өз тағдыры өз қолында деп санайды. Төмен ұпай жағдайлардың әсерінен әрекеттер мен нәтижелердің себептерін іздеу үрдістерінің болмауы. Шкала бойынша I курс 5 %, II курста 6 %, III курс 5 %, IV курста 3 % төмен

мәнділігіне ие болса, жоғары I курс 7 %, II курста 8 %, III курс 8 %, IV курста 12 %.

«Мен» дамуы бойынша I курста жоғары 7 %, II, III, IV курс студенттерінде бірінғай 9% көрсеткіштер болса, төмен мәнділігі әр курста түрліше I курс – 3 %, II курста 6 %, III курс – 7 %, IV курс – 1 %.

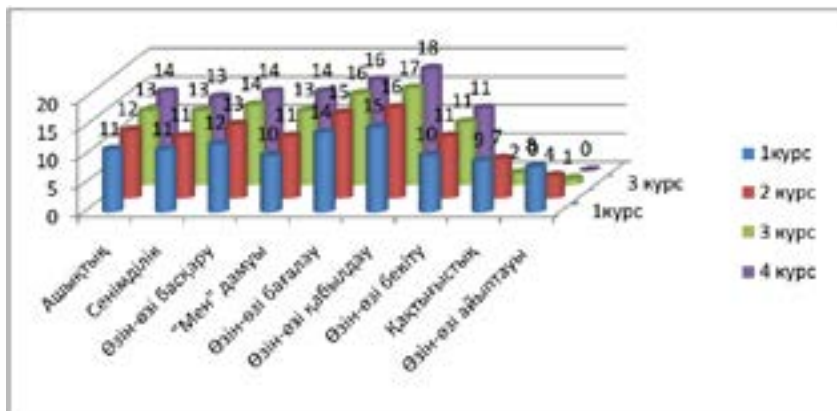
«Өзін-өзі бағалау» шкаласы бойынша жоғары бағалар өз мүдделілігін көрсетеді; өзіне деген сүйіспеншілік, өзіндік құндылық сезімін айқындайды. I курс – 7 %, II курс – 13 %, III курс – 11 % иеленсе, IV курс – 14 %. Ал төмен ұпай руханилық бойынша өзін-өзі бағалау, өзіне күмәнділікті анықтайды. Тұлғаның құндылықтары, жауапкершілігі, немқұрайлы, «Мен», ішкі әлемге деген қызығушылықты жоғалтумен көрініс беретін мінездемеге I курс бойынша 7 %, II курс – 7 %, III курс – 8 %, IV курс – 6 % көрсетті.

«Өзін-өзі қабылдау» шкаласындағы жоғары ұпай өзіне деген достық қарым-қатынасқа, келісімге сәйкес келеді. Өз жоспарлары мен тілектерін мақұлдау, эмоционалды, сөзсіз кейбір кемшіліктермен болса да, өзінді дұрыс қабылдауда анықталады. Аталған мән бойынша I және II курста 8 %, III курс студенттерінде 9 %, IV курс – 10 %. Төмен ұпай аталған қасиеттердің жоқтығы, өзін-өзі қабылдаудың жеткіліксіздігі, бейімделе алмаумен көрініс береді. Мұнда I курста 7 %, II және III курс студенттерінде 6 %, IV курс – 1 %.

«Өзін-өзі бекіту» масштабтың жоғары мәндері өзінің қоршаған ортаға байланысы туралы, өзіне деген жалпы оң көзқарас аясында өзгергісі келмейтіндігін мінездейді. I курс пен II курс – 7 %, III курс бойынша 8 %, IV курс студенттері 11 %, төмен мәндер өзіндік өзгеру тілегі, өзі туралы идеалды бейнеге сәйкес келу, өзіне қанағаттанбау. I курс 3 %, II курс – 6 %, III курс бойынша 3 %, IV курс студенттерінде өзін-өзі бекіту шкаланың төмен мәнділігі көрсетілмеді.

«Қақтығыстық» шкаласы бойынша жоғары мәндер ішкі жанжалдар, уайымдау кінәсін алып жүреді. Тұрақты қанағаттанбау немесе өзгерту қабілетіне күмәндану тән. Шкаланың төмен мәндері проблемаларды жоққа шығаруды көрсетеді. Аталған шкала бойынша жоғары мәнділікке I курс 6 %, II студенттері 7 % ие болса, жоғары курста байқалмады. Төмен деңгей бойынша I курста – 3 %, II курс бойынша 1 %.

«Өзін-өзі айыптауы» негізі бойынша, жоғары мәндер интрапунитивтілік, өзін-өзі айыптау, өз сәтсіздіктерін, өз кемшіліктерін айту және өзін айыптаумен сипатталады. Психологиялық масштаб мазмұны тұтастай алғанда алдыңғы (8) шкалаға ұқсас. Мұнда I курс – 5 %, II курс – 2 %, III курс – 1 % көрсетті. Төмен мәнділігі бойынша I курс – 3 %, II курс – 2 %, Соңғы екі шкала бойынша жоғары курс студенттерінде айқын байқалмағанмен, іс-әрекетте орын алатыны көрінді.

Сурет 2 – «Өзіне қатынасты зерттеу» әдістемесі (В. В. Столин, С. Р. Пантеев) бойынша әр курстың салыстырмалы көрсеткіштері

Жүргізілген зерттеу барысында келесі міндеттер шешілді:

– болашақ педагог мамандарының өзін өзі реттеу мәселесі психологиялық күзіреттіліктің көрсеткіші ретінде қарастырылып, эксперименттік жолмен зерттелді;

– болашақ педагог мамандарының психологиялық күзіреттілігінің көрсеткіші ретінде олардың өзіне қатынасы анықталып, тексерілді.

Осылайша, тұлғалық-кәсіби даму құрылымындағы психологиялық күзіреттілікті зерттеу оны біртұтас өзара байланысты жүйе түрінде ұсынуға мүмкіндік береді. Өз кезегінде психологиялық күзіреттілік тұлғалық және кәсіби дамуды жетілдіруге бағытталған психикалық ресурстарды өзектендіретін білім беру бейініндегі мамандардың тұлғалық-кәсіби дамуының негізі болады.

Психологиялық күзіреттілік білім беру саласындағы мамандардың тұлғалық және кәсіби дамуын анықтайтын факторлардың бірі. Әрі психологиялық күзіреттілікті жеке-кәсіби күзіреттілік шарттарының бірі ретінде қарастыруға болатындығын анықтадық. Бұл жұмыс біз белгілеген мәселелерді әрі қарай зерттеуге бағдар болды.

Пайдаланған деректер тізімі

1 Тоқаев, Қ. К. Қазақстан халқына Жолдау «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі». 2 қыркүйек 2019 жыл.

2 **Андросова, М. И.** Формирование психологической компетентности студентов педагогических вузов [Текст] // Журнал «Молодой ученый». – М., 2014. – № 4 (63). – С. 675–676.

3 **Урванцев, Л. П.** Формирование психологической компетентности врача в процессе обучения в медицинском вузе [Текст] // «Психологический журнал». – М., 1995. – № 4. – С. 98–107.

4 **Лазаренко, Л. А.** Психологическая компетентность педагога как фактор профессионализации [Текст] // Журнал «Современные наукоемкие технологии». – 2008. – № 1. – С. 67–68.

5 **Кенжебеков, Б. Т.** Сущность и структура профессиональной компетентности специалиста [Текст] // Журнал «Высшая школа Казахстана». – Алматы, 2002. – № 2. – С. 171

6 **Ерментаева, А. Р.** Субъект бағдарлы психологиялық білім негіздері [Текст] // Монография. – Астана : «Алтын кітап», 2017. – 7 б.

7 **Моросанова, В. И.** Психология саморегуляции [Текст] : учебное пособие для психологов, студентов и педагогов. – М.; СПб. : Нестор-История, 2012. – 280 с.

8 **Моросанова, В. И.** Развитие теории осознанной саморегуляции: дифференциальный подход [Текст] : Журнал «Вопросы психологии». – 2011. – № 3. – с. 106.

9 **Осницкий, А. К.** Структура, содержание и функции регуляторного опыта человека. [Текст] : Автореф. дис. докт.псих.наук. – М., 2001. – С. 11.

10 **Леонтьев, Д. В.** Самоорганизация живых систем как условие их производства [Текст] // Журнал «Мир психологии». – 2011. – 2 (66). – С. 17.

11 **Моросанова, В. И., Аронова, Е. А.** Самосознание и саморегуляция поведения. [Текст] // Монография. – М. : Издательство ИП РАН, 2007. – С. 212.

References

1 **Tokaev, K. K.** Qazaqstan xalqına Joldaw «Sındarlı qoǵamdıq dialog – qazaqstanıń turaqtılıǵı men órkendewiniń negizi» [Address to the people of Kazakhstan «Constructive public dialogue – the basis of stability and prosperity of Kazakhstan». – September 2, 2019.

2 **Androsova, M. I.** Formirovaniye psikhologicheskoy kompetentnosti studentov pedagogicheskikh vuzov [Formation of psychological competence of students of pedagogical universities] [Text]. In Journal «Young Scientist». – Moscow, 2014. – № 4 (63). – P. 675–676.

3 **Urvantsev, L. P.** Formirovaniye psikhologicheskoy kompetentnosti vracha v protsesse obucheniya v meditsinskom vuze [Formation of psychological

competence of the doctor in the process of training in medical school] [Text]. In «Psychological Journal». – Moscow, 1995. – № 4. – P. 98–107.

4 **Lazarenko, L. A.** Psikhologicheskaya kompetentnost' pedagoga kak faktor professionalizatsii [Psychological competence of the teacher as a factor of professionalization] [Text]. In Journal «Modern scientific technologies». 2008. – № 1. – P. 67–68.

5 **Kenzhebekov, B. T.** Sushchnost' i struktura professional'noy kompetentnosti spetsialista [The essence and structure of the professional competence of a specialist] [Text] In The magazine «Higher School of Kazakhstan». – Almaty, 2002. – No. 2. – P. 171.

6 **Ermentaeva, A. R.** Swbekt baғdarlı psixologiyalıq bilim negizderi [Basics of subject-oriented psychological education] [Text] : Monograph] [Text]. – Astana : «Golden Book», 2017. – 7 p.

7 **Morosanova, V. I.** Psikhologiya samoregulyatsii uchebnoye posobiye dlya psikhologov, studentov i pedagogov [Psychology of self-regulation [Text] : textbook for psychologists, students and teachers]. – Moscow; St. Peterburg : Nestor-History, 2012. – 280 p.

8 **Morosanova, V. I.** Razvitiye teorii osoznannoy samoregulyatsii: differentsial'nyy podkhod [Development of the theory of conscious self-regulation: a differential approach] [Text]. In Journal «Questions of Psychology». – 2011. – № 3. – P. 106.

9 **Osnitskiy, A. K.** Struktura, sodержaniye i funktsii regulyatornogo opyta cheloveka [Structure, content and functions of human regulatory experience] [Text] : Author's abstract. Dis. Doctor of Psychological Sciences. – Moscow, 2001. – 11 p.

10 **Leont'yev, D. V.** Samoorganizatsiya zhivyykh sistem kak usloviye ikh proizvodstva [Self-organization of living systems as a condition for their production] [Text]. In World of Psychology magazine. – 2011. – 2 (66). – P. 17.

11 **Morosanova, V. I., Aronova, E. A.** Samosoznaniye i samoregulyatsiya povedeniya [Self-awareness and self-regulation of behavior] [Text] : Monograph. – Moscow : Publishing house IP RAS, 2007. – P. 212.

Материал 15.12.20 баспаға түсті.

А. Р. Ерментаева¹, Ш. О. Орынғалиева²

Критериальные показатели психологической компетентности будущих педагогов

¹Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева, Республика Казахстан, г. Нур-Султан;

²Казахский гуманитарно-юридический инновационный университет,
Республика Казахстан, г. Семей.
Материал поступил в редакцию 15.12.20.

A. R. Yermentayeva¹, Sh. O. Oryngaliyeva²

Criteria indicators of psychological competence of future teachers

¹L. N. Gumilyov Eurasian National University,
Republic of Kazakhstan, Nur-Sultan;

²Kazakh Humanities and Law Innovation University,
Republic of Kazakhstan, Semey.
Material received on 15.12.20.

В данной статье изложена одна из актуальных проблем личностного развития будущих педагогов – научно-методические основы психологической компетентности. В настоящее время успешность профессиональной деятельности педагога определяется развитием его психологической компетентности. Психологическая компетентность рассматривается как система знаний, умений и навыков, обеспечивающих будущему педагогу не только общую психологическую подготовку, но и высокий уровень профессионального самосознания, умения управлять своим психическим состоянием.

В качестве основных показателей формирования психологической компетентности авторами рассмотрены вопросы саморегуляции и регуляции психического состояния. С обзором зарубежной и отечественной литературы определяется научное содержание данной проблемы. Структура психологической компетентности трактуется как система взаимосвязанных и взаимозависимых элементов: интериоризированных психологических знаний, актуальных психологических навыков, личностных качеств конструктивных стратегий и субъективного контроля, реализующего функцию саморегуляции, и объединения компонентов единого индивидуального стиля деятельности педагога.

Приведены результаты экспериментальных исследований определения саморегуляции и общения как показателя психологической компетентности будущих педагогов. С помощью психодиагностических методов исследования выявляются саморегуляция будущих педагогов, смысловые уровни общения и стили поведения.

Ключевые слова: компетентность; психологическая компетентность; личность; профессиональное развитие, стиль поведения, саморегуляция.

This article describes one of the most urgent problems of personal development of future teachers – scientific and methodological foundations of psychological competence. Currently, the success of a teacher’s professional activity is determined by the development of his psychological competence. Psychological competence is considered as a system of knowledge, skills and abilities that provide the future teacher not only general psychological training, but also a high level of professional self-awareness, the ability to manage their mental state.

As the main indicators of the formation of psychological competence, the authors consider the issues of self-regulation and regulation of the mental state. The review of foreign and domestic literature determines the scientific content of this problem. The structure of psychological competence is interpreted as a system of interrelated and interdependent elements: interiorized psychological knowledge, relevant psychological skills, personal qualities of constructive strategies and subjective control, which implements the function of self-regulation, and combining components of a single individual style of activity of the teacher.

The results of experimental studies of self-regulation and communication as an indicator of psychological competence of future teachers are presented. Using psychodiagnostic research methods, self-regulation of future teachers, semantic levels of communication and behavioral styles are revealed.

Keywords: competence; psychological competence; personality; professional development, behavior style, self-regulation.

Теруге 29.12.2020 ж. жіберілді. Басуға 11.01.2021 ж. қол қойылды.

Электронды баспа

2,93 Мб RAM

Шартты баспа табағы 38,0.

Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша.

Компьютерде беттеген З. С. Исакова

Корректорлар: А. Р. Омарова

Тапсырыс № 3720

Сдано в набор 29.12.2020 г. Подписано в печать 11.01.2021 г.

Электронное издание

2,93 Мб RAM

Усл.п.л. 38,0. Тираж 300 экз. Цена договорная.

Компьютерная верстка З. С. Исакова

Корректор: А. Р. Омарова

Заказ № 3720

«Toraighyrov University» баспасынан басылып шығарылған

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«Toraighyrov University» баспасы

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

8 (7182) 67-36-69

e-mail: kereku@tou.edu.kz

www.vestnik.tou.edu.kz